

Soekarno, *Ratoe Adil* tegen wil en dank.

De invloed van de Javaanse cultuur op de politieke
carrière van Soekarno tussen 1927 en 1970.

Jip van Soest

S0723452

Bachelorwerkstuk geschiedenis

Begeleider: M. Eickhoff

14 Februari 2014

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Hoofdstuk I	
De inheemse Javaanse cultuur en de relevante aspecten daarvan binnen de carrière van Soekarno.	10
Hoofdstuk II	
De elementen uit de Javaanse cultuur die, bewust dan wel onbewust, zijn ingezet in teksten en toespraken van Soekarno.	15
Hoofdstuk III	
Hoe kijken enkele prominente Indonesiërs binnen de politiek, religie en wetenschap naar het gebruik van Javaanse elementen de carrière van Soekarno?	21 in
Conclusie	27
Literatuurlijst	31
Inleiding	

“Mijn vader trachtte mij op te voeden tot een *ksatrija*, die het vaderland dient. Die wens van mijn vader was zo sterk, dat hij mijn naam, die aanvankelijke Koesno was, in Soekarno veranderde. Soekarno stamt van Karno, dat is de naam van een *ksatrija* (Strijder) uit de *Mahabharata*, die eerlijk en moedig was.”¹

Het bovenstaande citaat wordt toegeschreven aan Soekarno en verwijst naar de *Mahabharata*, een belangrijke religieuze en filosofische tekst die door zowel de Javanen als Balinezen tussen de achtste en tiende eeuw na Christus werd overgenomen uit de Hindoestaanse Indische cultuur. In die periode was deze cultuur nog leidend op Bali en Java, terwijl op Java vanaf het einde van de zestiende eeuw de Islam overheersend zou worden.² De teksten uit de Mahabharata werden op Java en Bali snel verspreid middels de zeer populaire *Wajang*-spelen, de schaduwspelen waarin verhalen werden uitgebeeld door poppen. Dat de naam van Soekarno is afgeleid uit de Mahabharata-verhalen geeft een indicatie van het belang dat dit verhaal en de bijbehorende Wajang Spelen, naast de Islam, hebben gehad in de kinderjaren van Soekarno. Hij werd op 6 Juni 1901 op Java geboren als tweede kind uit het huwelijk tussen lage edelman Raden Soekemi en zijn Balinese vrouw. Hij werd grotendeels opgevoed door zijn grootvader die hem vrij liet om al op jonge leeftijd aanwezig te zijn bij de Wajangvoorstellingen die, volgens de Duitse historicus Bernard Dahm, gespecialiseerd in de geschiedenis van Zuidoost Azië, geregeld de hele nacht duurden.³

De jonge Soekarno nam hierna zijn intrek in het huishouden van toenmalig Sarekat Islam-leider Oemar Tjokroaminoto. De Sarekat Islam was op dat moment een Islamitische vereniging met politieke aspiraties. Soekarno heeft volgens historicus en Soekarno- biograaf Lambert Giebels veel geleerd van zijn “goeroe” Tjokroaminoto, die zoals later ook bij Soekarno het geval was, vooral bekend stond om zijn charisma en zijn succesvolle toespraken.⁴ Soekarno mocht al vrij snel mee naar de vele congressen en manifestaties waar Tjokroaminoto sprak en leerde veel van diens vaardigheden om het publiek enthousiast te maken.⁵ Daarnaast kwam Soekarno via Tjokroaminoto voor het eerst in contact met de

¹ Bernhard Dahm, *Soekarno en de strijd om Indonesië's onafhankelijkheid* (Meppel 1964) 39.

² Ann Ruth Willner, *The spellbinders, charismatic political leadership* (London 1984) 65.

³ Dahm, *Soekarno* 36.

⁴ Lambert J. Giebels, *De stille genocide, de fatale gebeurtenissen rond de val van de Indonesische president Soekarno* (Amsterdam 2005) 14.

⁵ Dahm, *Soekarno* 51.

zogenoemde eenheidsfilosofie, die als een rode draad door zijn latere carrière liep.⁶ Soekarno brak later met Tjokroaminoto, die hij te mild noemde. Soekarno raakte beïnvloed door Ki Hadjer Dewantara, die binnen zijn, in 1922 opgerichte, *Taman Siswa* (studententuin) scholengemeenschap leerde dat de Javaanse cultuur de filosofische basis voor het nationaal karakter van Indonesië was.⁷ Onder invloed van mensen als Eduard Douwes Dekkers, Ki Hadjer Dewantara en Tjipto Mangoekoesomo werd Soekarno steeds radicaler en raakte hij steeds meer overtuigd dat de strijd tegen de Nederlanders een non-coöperatief karakter moest hebben.⁸

Soekarno had zich bovendien goed ingelezen in alle stromingen binnen de politiek en kon daardoor proberen de belangrijkste stromingen; nationalisme, socialisme en religie tot één sterk front in de strijd tegen de kolonisator te maken.⁹ Soekarno zag zichzelf, volgens de al eerder genoemde Bernhard Dahm, als een mengelmoes van al deze “ismen”.¹⁰ Soekarno pleitte, evenals leermeester Tjokroaminoto, voor eenheid en duidelijkheid en werd al snel een machtig persoon binnen de Javaanse politieke kringen, hetgeen hem geregeld problemen met de Nederlanders opleverde. Zijn opruiende oproep tot non-coöperatie en zijn niet aflatende onafhankelijkheidsstreven hebben ervoor gezorgd dat Soekarno gevangen werd gezet en later zelfs werd verbannen. Het maakte hem in de ogen van vele volgers een ware martelaar.¹¹

Met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog deed zich een kentering voor in Indonesië. De Nederlandse regering in Nederlands- Indië raakte geïsoleerd en de Japanners grepen er, na een succesvolle invasie, de macht. Soekarno voerde geen strijd tegen de Japanners omdat hij volgens de Australische historicus en Java-kenner M.C. Ricklefs het idee had dat Japan sneller bereid zou zijn Indonesië zijn onafhankelijkheid te geven.¹² Soekarno bleef in het centrum van de macht, al werd hij onder censuur gezet. De Japanners begrepen net als de Nederlanders eerder, dat ze Soekarno nodig hadden om de eenheid van de bevolking in stand te houden en daarmee het volk makkelijker in toom te houden.¹³ De Japanners bleken

⁶ Dahm, *Soekarno*, 49.

⁷ M.C. Ricklefs, *A history of modern Indonesia, 1300 to the present* (Londen 1981) 173.

⁸ Bob Hering, *Soekarno, architect van een natie. 1907-1970* (Amsterdam 2001) 15.

⁹ Soekarno, ‘Nationalism, Islam and Marxism’ in Feith and Castles, *political thinking 1945 – 1965* (New York 1970) 357.

¹⁰ Dahm, *Soekarno*, 184.

¹¹ Ibidem, 163.

¹² Ricklefs, *History of modern Indonesia*, 191.

¹³ Dahm, *Soekarno*, 233.

stuggere ‘mede’-standers op de weg naar Indonesische vrijheid dan aanvankelijk werd verwacht. De Japanse overheerser praatte wel over de mogelijkheid van een onafhankelijk Indonesië, maar in de praktijk veranderde er in dit opzicht niet veel voor de Indonesiërs. Dankzij de starre houding van Soekarno, die bleef verkondigen dat Indonesië onafhankelijk moest worden, en de zware strijd die Japan in de Tweede Wereldoorlog uitvocht en leek te verliezen, werd er in de herfst van 1944 een organisatie opgericht waarin de mogelijkheid van het creëren van een onafhankelijk Indonesië moest worden onderzocht. Soekarno werd uiteraard gekozen om in deze organisatie zitting te nemen. Opvallend was dat de Japanners de onafhankelijkheid van heel Indonesië wilden bespreken. Sinds hun komst in Indonesië hadden de Japanners nooit willen praten over meer dan de onafhankelijkheid van Java alleen. Volgens Dahm probeerden de Japanse overheersers de Indonesische nationalisten tevreden te houden met een dergelijke concessie terwijl ze in de tussentijd hoopten dat de oorlog gewonnen zou worden en dat ze Indonesië konden blijven besturen.¹⁴ Soekarno bevond zich in deze jaren tussen twee vuren in. Hij zag de Japanners nog steeds als de beste kans om tot onafhankelijkheid te komen maar moest het volk, dat teleurgesteld was in de Japanse verdragingsacties en opriep tot confrontatie met Japan, ook achter zich proberen te houden.¹⁵

In deze tijd schreef hij zijn belangrijkste werk, de *Pantja Sila*. *Pantja Sila*, wat vrij vertaald vijf zuilen betekent, werd later de filosofische grondslag van de Indonesische staat. In de inleidende tekst van de *Pantja Sila*, bespreekt Soekarno enkele definities van een natie om ten slotte zijn eigen visie te verduidelijken. Soekarno verwijst onder andere de definitie van een natie die de Franse filosoof Ernest Renan gaf in zijn beroemde “*que’est-ce qu’une nation?*”-toespraak, gegeven op 11 Maart 1882 aan de Sorbonne universiteit in Parijs. Renan is van mening dat een Natie wordt gevormd door mensen die graag samen willen leven en samen dingen willen bereiken. Ook bespreekt Soekarno de definitie van de Duitse nationaal-socialistische denker Otto Bauer. Bauer onderstreepte dat een natie wordt gevormd door mensen met een gemeenschappelijk verleden en een gemeenschappelijk karakter. Soekarno weerlegt de, vooral voor Europa geldende, definities van Renan en Bauer, door te stellen dat ze alleen naar de mensen en hun gevoelens kijken en voorbij gaan aan het geografische aspect.

¹⁴ Dahm, *Soekarno*, 255.

¹⁵ *Ibidem*, 259.

¹⁶ Hij kan zich het meest vinden in de definitie van een natie, zoals die gegeven werd door de Indonesiër Ki Bagus Hadikusomo: “Eenheid tussen mensen onderling en de plek waar zij wonen”.¹⁷ Soekarno benadrukt dat heel Indonesië een natie vormt, van Sumatra tot Irian, precies zoals het was bij de pre- koloniale rijken Sriwidjaja en Madjapahit.

Nadat Soekarno in *Pantja Sila* heeft aangegeven wat hij de beste definitie van een natie vindt, beschrijft hij welke filosofische grondslag hij wil inbedden in de Indonesische natie. Hij noemt hiervoor de vijf “zuilen” die samen de basis van Indonesië moeten gaan vormen. Allereerst moet er binnen het land het streven naar een nationale staat bestaan. De tweede zuil bestaat uit het bevestigen van een goede verstandhouding met andere naties. Binnen de derde zuil werd vastgelegd dat de natie zal worden geregeerd door middel van overleg en medezeggenschap tussen alle, binnen de natie bestaande, politieke, religieuze en culturele groepen. Het welzijn van alle mensen binnen de nationale staat, zuil vier, zal zo goed mogelijk gewaarborgd dienen te worden. Als vijfde “zuil” ziet Soekarno het geloof in één God. Het geloof is volgens Soekarno essentieel, maar het maakt hem persoonlijk niets uit in welke God men gelooft.¹⁸

Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog werd het voor veel Indonesiërs duidelijk dat Japan de oorlog zou verliezen. De roep om onafhankelijkheid werd sterker, zeker bij de *Pemoeda's* (jongeren), die Soekarno en Hatta dwongen de onafhankelijkheid uit te roepen. Soekarno, Hatta en Sjahrir wilden vergeefs wachten op een officiële verklaring waaruit bleek dat Japan de oorlog had verloren en hielden de *Pemoeda's* in bedwang. Op 17 Augustus kon er echt niet langer meer gewacht worden en sprak Soekarno de *proklamasi* uit, waarmee hij Indonesië onafhankelijk verklaarde. Nadat de onafhankelijkheid was uitgeroepen verwierf Soekarno een grote hoeveelheid persoonlijke macht. Kritische stemmen kregen uiteindelijk de overhand en er werd aan het einde van 1945, tegen Soekarno's wil, een parlementaire democratie gesticht. Soetan Sjahrir, één van Soekarno's politieke rivalen, speelde voor de oprichting hiervan een belangrijke rol. Sjahrir zorgde er binnen de nationale commissie ter ondersteuning van de president, de KNIP, voor dat er steeds meer macht van de president werd overgedragen aan een werkcommissie en later aan het parlement. De overgang naar een

¹⁶ J. A. Klooster, *Indonesiërs schrijven hun geschiedenis, de ontwikkeling van de Indonesische geschiedbeoefening in theorie en praktijk, 1900-1980* (Leiden 1985) 68.

¹⁷ Soekarno, 'The birth of Pantja Sila' in: Feith and Castles ed., *Indonesian political thinking 1945 - 1965* (New York 1970) 40

¹⁸ Ibidem, 47.

parlementaire democratie kon mede gebeuren door de hulp van de Nederlanders, die Soekarno toch vooral zagen als collaborateur door zijn afwachtende handelen tijdens de Japanse bezetting.¹⁹ De parlementaire democratie werd nooit echt een succes en Soekarno, die ondanks zijn feitelijk marginale rol altijd populair was gebleven, voerde in 1959 bij decreet de geleide democratie in, waarmee hij opnieuw aan het hoofd van de staat kwam te staan. De geleide democratie hield in dat er een eenpartijstelsel was, met een regering en een controlerend orgaan met daarin de topstukken uit alle belangrijke Indonesische groeperingen. Soekarno stond zelf, als leider van het volk, aan het hoofd van de geleide democratie. De geleide democratie zou volgens Soekarno beter passen bij de aard van Indonesië, daar het uitging van consensus in plaats van het, door hem zo verfoeide, Westerse democratische systeem waar het vergaren van 51% van de stemmen inhield dat je de macht in handen had.²⁰ Volgens de Australische schrijver Harry Aveling waren er enkele parallellen te trekken tussen de geleide democratie van Soekarno en de oude Javaanse koninkrijken. Er was veel nadruk op rituelen, publieke ceremonieën en monumenten en er was een leider die zich gedroeg alsof hij bovenmenselijke krachten bezat.²¹

Er kwam steeds meer kritiek op Soekarno en zijn geleide democratie en uiteindelijk moest hij in 1966 de macht overdragen aan legergeneraal Soeharto. De Verenigde Staten hebben hier volgens menigeen een cruciale rol in gespeeld. Zij hadden al lange tijd een groot belang bij een goede handelsrelatie met Indonesië en ook bij de klopjacht op de communisten in Indonesië, die ongeveer een half miljoen doden kostte.²² Soekarno had in zijn politieke carrière al vaker de kritiek gekregen dat hij een te grote affiniteit had met het communisme. In 1970 stierf Soekarno, nadat hij de laatste jaren van zijn leven verbitterd en in huisarrest had doorgebracht.

Naast de al eerder genoemde mogelijke sympathie van Soekarno voor het communisme is er door critici ook kritiek gegeven op Soekarno's vermeende voorkeur voor het eiland Java en de Javaanse cultuur, zoals al bleek uit de opmerkingen van Harry Aveling over despotische hofcultuur. Dit werkstuk zal de rol die de Javaanse cultuur, in welke

¹⁹ Dahm, *Soekarno*, 291.

²⁰ T. Jones, *Culture, Power and authoritarianism in the Indonesian State, cultural policy across the Twentieth century to the reform era* (Boston 2013).

²¹ H. Aveling, *The development of Indonesian society from the coming of Islam in the present day* (New York 1980) 185.

²² Willner, *spellbinders*, 182.

hoedanigheid dan ook, binnen de carrière van Soekarno heeft gespeeld, verduidelijken. Twee cruciale auteurs binnen dit onderwerp zijn de Australische Indonesië kenners Herbert Feith en Lance Castles. Zij bundelden en becommentarieerden in hun, in 1970 uitgebrachte “*Indonesian political thinking 1945-1965*”, een collectie voor de politieke cultuur van de jonge staat Indonesië fundamentele teksten en toespraken van Soekarno en andere Indonesische prominenten uit de politiek-culturele wereld.²³ Er is veel gepubliceerd over de geschiedenis van Indonesië in het algemeen en Soekarno in het bijzonder, waarbij opvalt dat de meeste van deze literatuur, voor zover Engelstalig, is geschreven door Europeanen en Australiërs. Een standaardwerk over de geschiedenis van Indonesië is “*A history of modern Indonesia*” van de, eerder genoemde, M.C. Ricklefs. In zijn boek beschrijft hij de gehele geschiedenis van Indonesië en schuwt hij het niet om kritisch te zijn op onder andere Nederland.²⁴ Er bestaan daarnaast verschillende biografische werken over Soekarno, waarvan die van de Amerikaanse journaliste en columniste Cindy Adams het meest in het oog springt.²⁵ Adams schreef in 1965, op verzoek van Soekarno, een biografie waar hij zelf aan meehielp. Andere relevante biografieën zijn geschreven door onder andere de Australische historicus John David Legge en de Nederlander Lambert Giebels.²⁶ De laatste twee biografieën maken bijvoorbeeld duidelijk dat Soekarno voor de geschiedenis van modern Indonesië van elementair belang is geweest, maar dat hij heeft daarnaast op bepaalde momenten misbruik heeft gemaakt van zijn macht en fraude heeft gepleegd.²⁷

In de besproken literatuur wordt geregeld verwezen naar de betekenis van de bijzondere cultuur van Indonesië, die vanwege de ligging, geschiedenis en vorm van het land divers is te noemen. De Javaanse cultuur wordt onder andere beschreven door Ann Ruth Willner, Bernhard Dahm en Dieter Goetze. Deze auteurs verwijzen doorgaans naar dezelfde kenmerken van de Javaanse cultuur, die uiteraard dynamisch is en niet onder een noemer te vatten, maar er zijn wel verschillen te vinden met betrekking tot de betekenis ervan voor de carrière van Soekarno. Willner geeft aan dat Soekarno voornamelijk een charismatisch leider was en ziet de rol van de Javaanse cultuur binnen een langere traditie van charismatische

²³ Feith en Castles, *Indonesian political thinking 1945-1965* (New York 1970) v.

²⁴ Ricklefs, *History of Modern Indonesia*, 189.

²⁵ C. Adams, *Sukarno – An Autobiography*, (Indianapolis 1965).

²⁶ L. Giebels, *De stille Genocide, de fatale gebeurtenissen rond de val van de Indonesische president Soekarno* (Amsterdam 2005).

²⁷ Zie ook: Lambert Giebels, *De stille genocide, de fatale gebeurtenissen rond de val van de Indonesische president Soekarno* (Amsterdam 2005) 73.

leiders die de mythes en verhalen uit het verleden succesvol inzetten om hun macht te versterken.²⁸ Historicus Bernhard Dahm ziet Soekarno ook als charismatisch maar lijkt van mening te zijn dat Soekarno voornamelijk affiniteit heeft met de Javaanse cultuur vanwege diens jeugd in Java en niet omdat hij de Javaanse cultuur en mythes kon gebruiken om zijn macht te versterken. Het, wellicht ietwat cynische, idee dat Soekarno voornamelijk voorstander zou zijn van de Javaanse cultuur vanwege de mogelijke politieke voordelen die het met zich meebrengt worden in het boek van Dahm niet genoemd. De Duitse historicus Dieter Goetze plaatst de Javaanse cultuur binnen een traditioneel model van leiderschap dat vaak door Javaanse leiders gebruikt werd; het Javaans heerschapsmodel. Dit Javaans heerschapsmodel zou dan weer een belangrijk onderdeel zijn van het charismatisch leiderschap van Soekarno.²⁹

De connectie tussen Soekarno en het gebruik van de Javaanse cultuur is dus reeds kort aangestipt door verschillende auteurs. De standpunten hierover van prominente Indonesiers actief in politiek, religie en wetenschap en van Soekarno zelf, zijn echter nauwelijks beschreven en daar wil ik in dit werkstuk verandering in brengen. De vraagstelling van dit onderzoek is: Wat zijn de, voor Soekarno's politieke carrière tussen 1927 en 1970, relevante aspecten van de Javaanse cultuur en bestaat er een verschil in de waardering hiervan en de hoeveelheid nadruk die daar op gelegd wordt door enkele prominente politici in Indonesië en door Soekarno zelf? Om hierover duidelijkheid te verschaffen zal hoofdstuk I bestaan uit een omschrijving van de aspecten van de Javaanse cultuur die volgens specialisten in dit onderwerp relevant zijn voor de politieke carrière van Soekarno. Voorbeelden hiervan zijn de voorspellingen van *Djajabaja*, de *Ratoe Adil* mythologie, de *Wajang* spelen, het gebruik van symbolen en het aanwezige eenheidsdenken. In hoofdstuk II wordt gekeken hoe de Javaanse cultuur bewust dan wel onbewust wordt ingezet in verschillende toespraken en teksten van Soekarno. Hoofdstuk III zal de verschillende standpunten van enkele prominente Indonesiërs binnen de politiek, religie en wetenschap, over de Javaanse cultuur in de carrière van Soekarno behandelen. Dit hoofdstuk is relevant omdat, zoals eerder vermeld, het merendeel van de literatuur die er bestaat over Soekarno afkomstig is van Westerse auteurs. Het werkstuk zal besloten worden met een conclusie. Om het lezen van dit werkstuk eenvoudiger

²⁸ Willner, *spellbinders*, 173.

²⁹ Dieter Goetze, *Castro, Nkrumah, Sukarno, Eine vergleichende soziologische untersuchung zur strukturanalyse charismatischer politischer Führung* (Berlijn 1976) 214.

te maken zal in dit werkstuk gebruik worden gemaakt van de Nederlandse spelling van (geografische) namen.

Hoofdstuk I.

De inheemse Javaanse cultuur en de relevante aspecten daarvan binnen de carrière van Soekarno.

De Javaanse cultuur bestaat, volgens onder andere de Duitse historicus Dieter Goetze, uit een mengelmoes van verschillende andere culturen en stromingen, waaronder het hindoeïsme, boeddhisme, de Islam en inheemse tradities.³⁰

Feith en Castles stellen in hun studie naar politiek denken in Indonesië dat het lastig is om een helder onderscheid te maken tussen de Javaanse cultuur en het radicaal Indonesisch nationalisme. Beide beschikken over eenzelfde eclecticisme, streven naar synthese en een afkeer van individualisme en kapitalisme. Die afkeer van het kapitalisme kan in het geval van Java ook historisch verklaard worden door te wijzen op het feit dat de Javaanse aristocratie lange tijd bestond uit een salarisontvangende, in plaats van een grondbezittende klasse.³¹ Ann Ruth Willner schrijft in haar boek *The Spellbinders*, waarvoor ze een onderzoek deed naar charismatisch leiderschap in het algemeen en dat van Soekarno in het bijzonder, dat de leider die als charismatisch gezien wordt, de relevante mythes binnen zijn cultuur moet kennen. Daarnaast moet hij de verhalen omtrent heiligen en helden zodanig kennen dat hij op elk gepast moment kan handelen zoals in deze mythes staat beschreven.³² In het geval van Soekarno zijn die relevante mythes te vinden binnen de Javaanse cultuur die hij, bewust dan wel onbewust, heeft ingebed in zijn carrière.

In dit hoofdstuk zal een korte uiteenzetting volgen van de onderdelen binnen de Javaanse cultuur die volgens enkele gespecialiseerde auteurs en wetenschappers een bepaalde rol spelen binnen de politieke carrière van Soekarno. Er zal begonnen worden met de *Wajang* spelen en de, volgens verschillende auteurs relevante onderdelen van het Mahabharata epos,

³⁰ Zie ook: Dieter Goetze, *Castro, Nkrumah, Sukarno, Eine vergleichende soziologische untersuchung zur strukturanalyse charismatischer politischer Führung* (Berlijn 1976) 215.

³¹ Feith en Castles, *Indonesian political thinking 1945-1965* (New York 1970) 180.

³² Willner, *The Spellbinders*, 62.

die geregeld werden uitgebeeld bij deze spelen. Vervolgens zullen de voorspellingen van de Javaanse vorst Djajabaja worden behandeld en zal worden aangegeven waarom deze voorspellingen relevant zijn voor dit onderzoek. Het Javaans heerschapsmodel, dat volgens de Duitse historicus Dieter Goetze, ook een rol speelt in Soekarno's politiek zal eveneens behandeld worden in dit hoofdstuk.

Binnen de Javaanse cultuur is er een belangrijke rol weggelegd voor de *Wajang* spelen, de Javaanse poppenspelen die bij veel traditionele gelegenheden werden gespeeld en waar Soekarno, zo bleek onder andere uit Dahm's boek 'Soekarno en de strijd om Indonesie's onafhankelijkheid', al vroeg mee in aanraking kwam.³³ De *Wajang*, een schaduwspel waarin gebeurtenissen uit de Javaanse mythische geschiedenis werden opgevoerd, betekende voor de Javanen meer dan zuiver tijdverderf; het had nog iets van zijn oorspronkelijke eredienst-functie behouden, maar meer dan dat was het een droomwereld waar de Javanen hun geheime verwachtingen en wensen in vervulling zagen gaan en waarin ze voorbeelden en idealen zochten waarnaar ze zelf wilden trachten te leven.³⁴ In het geval van Soekarno wordt er veel gewezen op het beroemde *Bharata-Joeda* verhaal, waarin de Pandawa familie, die de rechtmatige leiders van een bepaald grondgebied zouden zijn, strijden tegen de Korawa's, die het grondgebied hadden overgenomen. De *Bharata-Joeda* is een onderdeel van het al eerder genoemde boekwerk *Mahabharata* dat door de Javanen was overgenomen uit de Hindoeïstische cultuur en dat voor hen een belangrijk religieus en filosofisch boekwerk zou worden.³⁵ Het wordt verondersteld dat de wijze Vaya, die tevens een nakomeling van Vishnu was, het boekwerk heeft gedictieerd. Het epos zou zijn oorsprong rond 900 voor Christus hebben, hoewel de oudste bewaarde overblijfselen van rond het jaar 400 voor Christus stammen.³⁶ De *Bharata-Joeda* heeft in de loop van de geschiedenis een ontwikkeling ondergaan voor de Javanen. Aanvankelijk was er wel sprake van een strijd tussen de Pandawa's en de Korawa's maar was deze niet zo vernietigend, daar er in de Javaanse cultuur altijd sprake moest zijn van een ordelijke samenleving waarin goed en kwaad niet zonder elkaar konden bestaan.³⁷ Het was dus niet een keuze tussen óf de Pandawa's, óf de Korawa's omdat ze beiden moesten bestaan om elkaar te rechtvaardigen. Dit wereldbeeld waar alles één

³³ Bernhard Dahm, *Soekarno en de strijd om Indonesie's onafhankelijkheid* (Meppel 1964) 36.

³⁴ Dahm, *Soekarno* 37.

³⁵ Willner, *Spellbinders* 65.

³⁶ E.W. Hopkins, *The great epic of India: character and origin of the Mahabharata* (Delhi 1993) 4.

³⁷ Dieter Goetze, *Castro, Nkrumah, Sukarno*, 216.

is, wordt ook wel *Tata* genoemd en heeft er volgens onder andere Bernhard Dahm ook lang voor gezorgd dat er in Java lange tijd verschillende culturen werden opgenomen die samen de eclectische Javaanse cultuur zouden vormen.³⁸ Met de komst van de Europeanen veranderde dit, daar de Europeanen hun eigen orde wilden opleggen aan de Javanen in plaats van die te vermengen met de bestaande orde.³⁹ Dit zorgde ook voor een verandering in de *Bharata-Joeda*. Voor de Javanen werd het nu duidelijk dat de Korawa's, in wie zij nu de Westerse overheersers zagen, moesten worden verslagen door de Pandawa's om weer in vrede en eenheid te kunnen leven. Een van de Pandawa broers, Bima, stond bekend als de meest strijdlustige broer. Soekarno is meermaals vergeleken met deze Bima en er zijn dan ook meerdere overeenkomsten tussen beiden te vinden.⁴⁰ Van zowel Bima als Soekarno werd beweerd dat ze moedig waren, een sterke wil hadden en aantoonde de strijd niet te schuwen. Daarnaast waren beiden vastberaden om hun doelen te bereiken, ongeacht welke moeilijkheden er op hun weg kwamen.⁴¹

Ook op taalkundig gebied werd de vergelijking tussen Soekarno en Bima gemaakt. In Java was er lange tijd sprake van een onderscheid op het gebied van taal. Men was geacht tegen hoger geplaatste mensen een andere taal te bezigen dan ten opzichte van burgers.⁴² In de Javaanse krant 'de locomotief' stond dat Soekarno een vorm van laag-Javaans, het *Djawa Dipa*, gebruikte als hij tegen de Goden praatte. Dit werd door velen gezien als een onbehoorlijkheid die tot dan toe alleen Bima had aangedurfd.⁴³ Bima was niet de enige van de Pandawa broers met wie Soekarno werd vergeleken. Hij werd ook vergeleken met de oudste van de broers, Arjuna. Arjuna was de personificatie van Vishnoe en de voorvader van Java's historische leiders. Arjuna had een sterk gevoel van rechtvaardigheid en bleef altijd rustig op de juiste momenten, een eigenschap die Soekarno ook bezat.⁴⁴ Arjuna was aantrekkelijk en charmant en werd mede daardoor in verband gebracht met vele vrouwelijke veroveringen. De vergelijkingen met zowel Bima als Arjuna konden naast elkaar bestaan zonder afbreuk te doen aan elkaar.

³⁸ Dahm, *Soekarno*, 184.

³⁹ Ibidem, 38.

⁴⁰ Hering, *Soekarno*, 22.

⁴¹ Willner, *Spellbinders*, 67.

⁴² Ibidem, 70.

⁴³ Dahm, *Soekarno*, 51.

⁴⁴ Willner, *Spellbinders*, 71.

Een volgend aspect uit de Javaanse cultuur dat door menig auteur als belangrijk wordt gezien, zijn de voorspellingen van de Javaanse koning en profeet Djajabaja. Deze Djajabaja voorspelde welke vernederingen het Javaanse volk moest doorstaan alvorens het tot wasdom zou komen.⁴⁵ De *Ratoe Adil* methodologie, waarbij er een vorst zou opstaan die de Javanen zouden bevrijden en naar grootsheid zou brengen, is ook afkomstig van Djajabaja. De *Ratoe Adil* voorspelling was, vanwege zijn bevrijdend karakter, een doorn in het oog van de Nederlandse bezetter. Verschillende leiders zijn vereenzelvigd als Ratoe Adil en Soekarno was er hier een van.⁴⁶ Daarnaast voorspelde Djajabaja dat de onafhankelijkheid van Indonesië zou worden behaald met hulp van “kleine gele mensen uit het Noorden”.⁴⁷ Dit gegeven is erg belangrijk als een van de redenen waarom de Indonesiërs de Japanners ten tijde van hun overname van Indonesië, verwelkomden als redders.

Zoals in de inleiding al stond beschreven, schrijft Dieter Goetze in zijn ‘*Castro, Nkrumah, Sukarno*’ over het traditionele Javaanse heerschapsmodel, dat hij als een van de meest belangrijke kenmerken van het charisma van Soekarno benoemt.⁴⁸ Binnen dit heerschapsmodel wordt de leider als bepalend gezien om de eenheid binnen de kosmos te bewaren; een rol die dus veel verder gaat dan het leiden van zijn onderdanen. Omdat de leider een dergelijke rol had was het nodig dat hij beschikte over magische krachten, ofwel *Sekti*, die hij onder andere kon verkrijgen door ascese, meditatie en het gebruik van symboliek.⁴⁹

In de Hindoeïstische cultuur is het voor leiders elementair om hun legitimiteit te bewijzen door te wijzen op continuïteit met het verleden. Dit aspect is overgenomen door de Javaanse historiografen, wiens taak voornamelijk bestond uit het versterken van de macht van de koning omdat diens innerlijke kracht de belangrijkste pijler was voor het welzijn van zijn volk.⁵⁰ Soekarno heeft in toespraken en teksten ook altijd geprobeerd om bij veranderingen te wijzen op de bestaande continuïteit met het verleden. Toen er sprake was van een parlementaire democratie, en daar veel kritiek op kwam, meende Soekarno dat die kritiek vreemd was. Er was volgens hem immers altijd democratie geweest in Indonesië.⁵¹ In een

⁴⁵ Dahm, *Soekarno*, 26.

⁴⁶ Ibidem, 121.

⁴⁷ Ibidem, 198.

⁴⁸ Goetze, *Castro*, 214.

⁴⁹ Ibidem, 217.

⁵⁰ Goetze, *Castro*, 215.

⁵¹ Soekarno, ‘Electioneering and national unity’, in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945-1965* (New York 1970) 78.

tekst van politiek denker Seloemardjan wordt juist gewezen op de aanwezigheid van absolute leiders binnen de Indonesische geschiedenis.⁵² Seloemardjan ziet dat als de reden voor het mislukken van de parlementaire democratie in Indonesië.

Een ander onderdeel van het Javaans heerschapsmodel, zoals Goetze dat beschreef, is het op bepaalde momenten aannemen van een afwachtende houding, zoals ook Arjuna dat deed.⁵³ Een van Soekarno's meest opmerkelijke karakteristieken was dat hij in tijden van crisis geregeld richting het buitenland vertrok. Hij had zo de mogelijkheid om de zaken van een afstand te bekijken en creëerde de mogelijkheid om in te spelen op de acties van zijn (politieke) tegenstanders. Ondertussen bleef in Indonesië de oplossing uit, want de man in wie het merendeel van de bevolking hun leider zag, was elders. Deze strategie, door Willner "*suspence tactic*" gedoopt, zorgde er voor dat de mensen reikhalzend uitkeken naar de komst van Soekarno, die dan de oplossing zou hebben.⁵⁴

Soekarno stond ook bekend als charmeur en had veel omgang met vrouwen. Afgezien van de groep strengere Moslims en enkele Westerse bezoekers, zorgde Soekarno's losse seksuele moraal niet voor veel scheve gezichten. Vooral in de meer rurale gebieden van Indonesië werd de leider vereenzelvd met het land en de gewassen en betekende een vruchtbare leider automatisch ook vruchtbare grond.⁵⁵ Daarnaast werd in de Javaanse geschiedenis een verband gezien tussen seksualiteit en *Sekti*, de reeds eerder benoemde, bovennatuurlijke krachten. Dit verband grijpt volgens Willner terug tot de Oost-Javaanse koninkrijken in de dertiende eeuw.⁵⁶

Duidelijk is dat in de carrière van Soekarno het streven naar eenheid een belangrijke rol speelt. Het is heel wel mogelijk dat Soekarno dit streven heeft overgenomen uit de Javaanse cultuur. Het streven naar orde, synthese en compromis was een belangrijke pijler binnen de Javaanse cultuur.⁵⁷ Hetzelfde gold voor het bestrijden van datgene dat zich niet wil binden aan het compromis. In het verleden werden hiervoor vaak magische en irrationele middelen gebruikt. Door mensen als Soekarno, die hier weinig geloof meer aan hechtten,

⁵² Seloemardjan, 'Guided democracy and our cultural traditions' in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945-1965* (New York 1970) 127.

⁵³ Goetze, *Castro*, 215.

⁵⁴ Willner, *Spellbinders*, 179.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ Ibidem, 131.

⁵⁷ Feith en Castles, 'Javanese traditionalism', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945 – 1965* (New York 1970) 179.

werd gebruik gemaakt van krachtige leuzen of het wijzen op de eigen kracht.⁵⁸ De in de inleiding genoemde M.C. Ricklefs schrijft hierover dat Soekarno in veel van deze aspecten leek op een pre koloniale Javaanse vorst.⁵⁹

Hoofdstuk II.

De elementen uit de Javaanse cultuur die bewust dan wel onbewust zijn ingezet in teksten en toespraken van Soekarno.

In hoofdstuk I is er behandeld wat, volgens verschillende auteurs, de, voor dit onderzoek relevante onderdelen zijn van de Javaanse cultuur. Er kwam uit dat voor het leiderschap van Soekarno onder andere de *Wajang* spelen, het *Bharata- Joeda* verhaal, de voorspellingen van de voormalig Javaans koning Djajabaja, waaronder de *Ratoe Adil* methodologie, en de sterke hang naar eenheid relevant zijn. In dit hoofdstuk zal, in chronologische volgorde, gekeken worden hoe Soekarno rekenschap gaf van zijn Javaanse achtergrond en hoe hij deze, al dan niet bewust, toe heeft gepast in teksten en toespraken. Veel van de toespraken die in dit hoofdstuk zijn behandeld zijn gelezen in de Engelse vertaling en hebben in dit hoofdstuk ook de Engelse titel gekregen die Feith en Castles aan de tekst of toespraak hebben gegeven.

In een van Soekarno's vroegste teksten, '*Nationalism, Islam and Marxism*', in 1926 gepubliceerd in de krant *Indonesia Muda*, is te lezen dat Soekarno al vroeg in zijn politieke carrière een politiek aanhing die een samensmelting was van nationalisme, Islam en marxisme, afgekort tot *Nasakom*. Ook in deze tekst wil Soekarno duidelijk maken dat het wel degelijk goed mogelijk is om deze drie verschillende stromingen tot één ideaal te vormen. Soekarno geeft zelf aan dat ook hij inziet dat er verschillen bestaan tussen de drie stromingen, maar is van mening dat deze verschillen niet fundamenteel genoeg zijn om een samenwerking in de weg te staan.⁶⁰ Het marxisme is volgens Soekarno in Azië dusdanig veranderd dat het niet langer een antinationalistisch karakter heeft. Om deze redenering kracht bij te zetten wijst

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Ricklefs, *History of modern Indonesia*, 245.

⁶⁰ Soekarno, 'Nationalisme, Islam en Marxisme', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945 – 1965* (New York 1970) 357.

hij op de vriendschap tussen nationalisten en marxisten in onder andere China en Afganistan.⁶¹ Hetzelfde “misverstand” bestaat tussen de marxisten en de Moslims, die volgens Soekarno wel een tumultueuze geschiedenis hebben met elkaar, maar toch samen kunnen werken.⁶² Soekarno legt uit dat de ware Islam karaktereigenschappen deelt met het socialisme, ware het niet dat dit een ander soort socialisme is dan het marxisme.⁶³ Het belangrijkste samenbrengende aspect is volgens Soekarno in dit geval een gemeenschappelijke vijand, het kapitalisme.⁶⁴ Hij veegt in deze tekst dus de mogelijke problemen voor een samenwerking tussen de drie pilaren van de Indonesische samenleving van tafel door te wijzen op onderlinge gelijkenissen en gemeenschappelijke vijanden. Dit samenbrengen van partijen die in de praktijk ver van elkaar af lijken te staan is typerend voor het eenheidsdenken dat Soekarno onder andere leerde van vroegere leermeester Tjokroaminoto en dat een terugkerend gegeven blijkt te zijn binnen de Javaanse politieke traditie.⁶⁵

Uit het boek *The Spellbinders* van de Amerikaanse sociologe Ann Ruth Willner bleek dat de leider die als charismatisch gezien wordt, vaak terug kijkt op het rijke verleden van een natie.⁶⁶ Soekarno gebruikte het succes van vroegere rijken ook geregeld in toespraken. Een voorbeeld hiervan is de toespraak die in de Engelse vertaling ‘*The promise of a brightly beckoning future*’ werd genoemd en die Soekarno in 1930 gaf naar aanleiding van zijn mogelijke gevangenschap als straf voor het opruien van de Indonesische bevolking tegen de Nederlandse overheersing. Soekarno wijst op het bestaan van een glorieuze geschiedenis van Indonesië en vraagt zijn toehoorders of het mogelijk is dat er een Indonesier is wiens nationalistische trots niet naar boven komt als hij terugkijkt op koninkrijken als Sriwidjaja, Madjapahit en Mataram.⁶⁷ Opvallend is dat Soekarno in deze toespraak twaalf voorbeelden van een glansrijk verleden noemt waarvan er slechts drie een niet Javaanse achtergrond hebben.⁶⁸ In dezelfde tekst kijkt Soekarno vooruit naar de toekomst van Indonesië en geeft aan dat hij de veelbelovende toekomst van Indonesië kan horen als de schone tonen van een

⁶¹ Soekarno, *Nationalisme*, 359.

⁶² Ibidem, 358.

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ Ibidem, 359.

⁶⁵ Giebels, *Stille genocide*, 14.

⁶⁶ Willner, *The Spellbinders* 62.

⁶⁷ J.A. Klooster, *Indonesiers schrijven hun geschiedenis. De ontwikkeling van de Indonesische geschiedbeoefening in theorie en praktijk, 1900-1980* (Leiden 1985) 64.

⁶⁸ Soekarno, *The promise*, 30.

Gamelan orkest, zoals je die hoort aan het begin van een *Wajang* vertoning van het verhaal van prins Danadjaja, beter bekend als Arjuna, de oudste van de Pandawa broers uit het beroemde *Mahabharata* boek.⁶⁹

Bij Soekarno's terugkeer uit gevangenschap in 1932 bereikte de Soekarno-verering een voorlopig hoogtepunt. Bij zijn binnenkomst op het *Indonesia Raya* (Groot Indonesië) congres werd hij door het publiek verwelkomd met een twee minuten durende staande stilte.⁷⁰ Soekarno sprak daar over zijn tijd in ballingschap en over het uiteenvallen van de nationalistische partij in Indonesië. Hij vergeleek zichzelf met het *Wajang* personage Kokroso, dat zijn kluizenaarsbestaan had opgegeven en blij en treurig tegelijk was. Kokroso had zijn "wonderwapen" *nanggala* teruggevonden, maar zag dat zijn kinderen in groot gevaar verkeerden. Soekarno zag zichzelf terug in dit verhaal. Hij had lang na kunnen denken tijdens zijn gevangenschap en was wederom tot de conclusie gekomen dat zijn eigen *nanggala*, het streven naar eenheid en synthese, nog steeds de oplossing was voor de (politieke) strubbelingen in Indonesië. Waar Kokroso zijn kinderen in groot gevaar zag, zag Soekarno de PNI (Partai Nasional Indonesia, mede opgericht door Soekarno) als zijn kind. De PNI was door onderlinge verschillen uiteengevallen in twee verschillende stromingen. Soekarno beloofde de toehoorders dat hij, al zou het zijn dood worden, zou proberen om de beide vleugels weer tot hun lichaam te brengen en de eenheid in de partij terug zou brengen.⁷¹

Er is nauwelijks een tekst te vinden waarin Soekarno niet terugkomt op het concept eenheid. In hoofdstuk I staat beschreven dat het bereiken van een synthese als een elementair onderdeel van de Javaanse cultuur kan worden gezien. Voor Soekarno is het streven naar eenheid een terugkerend thema. In wellicht zijn belangrijkste werk, *De Pantja Sila*, spreekt Soekarno over de eenheid van Indonesië die volgens hem zo duidelijk is dat elk kind Indonesië kan aanwijzen op de kaart.⁷² Soekarno benadrukt hier dat het om de gehele archipel gaat en dat God Indonesië als een eenheid heeft geschapen, dus met alle eilanden erbij.⁷³ De *Pantja Sila* bestaat uit de vijf belangrijkste zuilen van de Indonesische samenleving en dat getal vijf is door Soekarno niet zomaar gekozen. Hij wijst in zijn *Pantja Sila* toespraak op de

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Dahm, *Soekarno*, 129.

⁷¹ Dahm, *Soekarno*, 130.

⁷² R.E. Elson, *The idea of Indonesia* (Cambridge 2008) 86.

⁷³ Soekarno, 'The Pantja Sila', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945 – 1965* (New York 1970) 42

aanwezigheid van vijf vingers aan elke hand, vijf tenen aan elke voet, de vijf verplichtingen van de Islam en de vijf Pandawa broers in het *Bharata-Joeda* verhaal, waarover al eerder werd verteld.⁷⁴ Zoals al in hoofdstuk I stond beschreven werden symbolen als erg belangrijk gezien binnen het Javaans heerschapsmodel en Javanen zagen het getal vijf als een krachtig symbool.⁷⁵ In zijn *Pantja Sila* toespraak uit 1945 behandelt Soekarno ook het *Ratoe Adil* idee. Hij geeft aan dat niet hijzelf, maar de komst van sociale eenheid binnen het land als *Ratoe Adil* gezien moet worden.⁷⁶ De draai die Soekarno gaf aan het begrip wil overigens niet zeggen dat veel Indonesiërs Soekarno niet meer als *Ratoe Adil* zagen, hetgeen zijn populariteit zeker ten goede kwam.⁷⁷

In 1953 gaf Soekarno een toespraak die de engelse titel *The national state and the ideals of Islam* kreeg en waarin hij op de kritiek van de Moslim-groeperingen in Indonesië reageert. De Moslims vonden dat ze, als grootste religie van het land, meer politieke macht zouden moeten krijgen. In deze tekst is een duidelijk voorbeeld te vinden van Soekarno's gebruik van zijn *nanggala*. Soekarno geeft aan dat de strubbelingen tussen de Moslims en de aanhangers van de nationalistische partij op grove misvattingen zijn gebaseerd. Een aanhanger van de Islam kan volgens hem ook een nationalist zijn en andersom.⁷⁸

In de toespraak '*Marhaen and Proletarian*', die Soekarno in 1957 gaf bij de dertigste verjaardag van de PNI partij, sprak hij over een voorval dat hij meemaakte toen hij aan het wandelen was in Tjigereleng. Soekarno kwam een man tegen die aan het werk was op een veld en kwam er achter dat deze man, Marhaen genaamd, zijn eigen baas was, zijn eigen veld had en met zijn eigen gereedschap werkte. De man was volgens Soekarno zeker geen lid van het proletariaat, daar was hij immers veel te arm voor. Soekarno zag in dat er miljoenen mensen in Indonesië waren zoals deze man en dat zij lastig in een bepaald hokje geplaatst konden worden. Vanaf dat moment kregen de arme maar werkende mensen in Indonesië een naam; Marhaen. Dat er zoveel Marhaens in Indonesië leven is volgens Soekarno te wijten aan de komst van het (Nederlandse) imperialisme en het kapitalisme.⁷⁹ De afkeer van het

⁷⁴ Goetze, *Castro*, 17.

⁷⁵ Willner, *Spellbinders*, 133.

⁷⁶ Soekarno, 'Pantja Sila' in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945-1965* (New York 1970) 47.

⁷⁷ Dahm, *Soekarno*, 121.

⁷⁸ Soekarno, 'The national state and the ideals of Islam', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945 – 1965* (New York 1970) 165.

⁷⁹ Soekarno, 'Marhaen, a symbol of the power of the Indonesian people', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945 – 1965* (New York 1970) 157.

kapitalisme is zoals onder andere ook Feith en Castles al beschreven in de inleiding van hun hoofdstuk over Javaans traditionalisme, terug te brengen tot het feit dat de Javaanse aristocratie uit werkende mensen bestond en niet uit grootgrondbezitters.⁸⁰

Soekarno reageert in zijn toespraak *'There is something else behind this problem of the religions'*, uit 1958 op het ontstaan van de schaduwregering PRRI (*Pemerintah Revolusioner Republik Indonesia*, of Revolutionaire regering van de Indonesische republiek) die de republiek van Soekarno omver wilde gooien. De kritiek van de PRRI op Soekarno was dat er te weinig autonomie bestond voor de verschillende regio's binnen Indonesië. Soekarno weerlegt in deze toespraak dit streven, aangezien de PRRI zichzelf volgens hem had verlaagd tot het plegen van terroristische daden.⁸¹ De mensen van de PRRI worden in de toespraak avonturiers genoemd die slechts proberen de eenheid in Indonesië te verstoren en hun eis tot autonomie voor de regio's was volgens Soekarno slechts een middel om hun doel te bereiken. Soekarno weerlegt de klacht dat er een regionaal probleem is in Indonesië, door te wijzen op het bestaan van de, op *Musjawara* (medezeggenschap), gestoelde congressen en organisaties waar alle partijen een stem hadden.⁸²

Soekarno kijkt met vertrouwen naar de toekomst van Indonesië. In zijn tekst *'The economics of a nation in revolution'* uit 1963 geeft Soekarno aan dat mensen zelfs in een woestijn een leven voor zichzelf kunnen opbouwen, dus dat dat in Indonesië zeker ook zou moeten kunnen.⁸³ Hij wijst hierbij op de aanwezige natuurlijke rijkdommen en de hardwerkende aard van de Indonesische bevolking.⁸⁴ Deze optimistische kijk op de toekomst is volgens de Duitse historicus Dieter Goetze een onderdeel van het eerder genoemde Javaanse heerschapsmodel.⁸⁵

Het is in zijn teksten en toespraken duidelijk dat Soekarno voornamelijk oog had voor de eenheid binnen Indonesië. Om die eenheid in Indonesië te bewerkstelligen probeerde Soekarno drie grote stromingen in het politieke en culturele spectrum; nationalisme, Islam en

⁸⁰ Feith en Castles, 'Javanese Traditionalism', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945 – 1965* (New York 1970) 180.

⁸¹ Soekarno, 'There is something else behind this problem of the regions', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945 – 1965* (New York 1970) 326.

⁸² Ibidem, 327.

⁸³ Soekarno, 'The economics of a nation in revolution', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945 – 1965* (New York 1970) 393.

⁸⁴ Soekarno, *The economics*, 393.

⁸⁵ Dieter Goetze, *Castro, Nkrumah, Sukarno*, 217.

marxisme, samen te voegen tot een *Nasakom* eenheid.⁸⁶ Hij probeerde deze stromingen samen te voegen door te zeggen dat de bestaande verschillen tussen de verschillende stromingen ofwel bestaan door misverstanden ofwel niet belangrijk genoeg zijn om samenwerking in de weg te staan. Soekarno wees op de gezamenlijke vijanden van iedereen in het land, het Westerse imperialisme en het kapitalisme. Door de nadruk te leggen op overeenkomsten tussen de verschillende groepen, probeerde Soekarno een eenheid te creëren in Indonesië.⁸⁷

Het streven naar synthese is, zoals eerder benadrukt, een belangrijk kenmerk van de Indonesische cultuur. Verder is duidelijk geworden dat Soekarno geregeld refereert aan Javaanse cultuur met bijvoorbeeld de *Wajang*-spelen en *Gamelan* muziek. Een echt duidelijke voorkeur voor Java en de Javaanse cultuur is lastiger aan te duiden in de teksten en toespraken van Soekarno. Het lijkt er op dat Soekarno zelf zijn Javaanse achtergrond als bijzaak ziet en slechts put uit de rijke verhalen uit de Mahabharata en de *Wajang*-spelen. Soekarno heeft al vanaf de tijd dat Indonesië nog Nederlands-Indië in al zijn teksten en toespraken de nadruk gelegd op het grote belang van eenheid binnen het land. Ook in zijn jaren als president van Indonesië bleef hij het belang van eenheid onderstrepen. Het is dan ook goed mogelijk dat Soekarno voor zichzelf besloten had dat het te sterk laten blijken van een voorkeur voor Java en met Java geassocieerde gebruiken in conflict zou kunnen komen met het uitspreken van zijn eenheidsgedachte waarin iedereen binnen het land gelijk zou zijn. Mocht het dus zo zijn dat Soekarno een voorkeur heeft gehad voor Java, dan was het voor zijn politieke carrière wellicht verstandig om deze voorkeur niet uit te spreken. Hoewel ongeveer vijftig procent van de totale Indonesische bevolking uit Javanen bestond vond Soekarno het mogelijk simpelweg te gevaarlijk om de resterende vijftig procent tegen zich in het harnas te jagen. In het volgende hoofdstuk gaat gekeken worden naar hoe enkele woordvoerders van de Indonesische elite tegen de Javaanse cultuur binnen de carrière van Soekarno aankijken.

⁸⁶ Soekarno, 'Nationalism, Islam, and Marxism', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945 – 1965* (New York 1970) 357.

⁸⁷ Soekarno, 'The unity of all revolutionary forces', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945 – 1965* (New York 1970) 369.

Hoofdstuk III.

Hoe kijken enkele prominente Indonesiërs binnen de politiek, religie en wetenschap naar het gebruik van Javaanse elementen in de carrière van Soekarno?

In hoofdstuk I zijn de, door verscheidene auteurs benoemde, meest relevante onderdelen uit de Javaanse cultuur beschreven die terug zijn te vinden in de politieke carrière van Soekarno. In hoofdstuk twee is duidelijk gemaakt hoe Soekarno zelf in zijn toespraken en teksten enkele aspecten van de Javaanse cultuur, bewust dan wel onbewust inzette. In dit hoofdstuk zal gekeken worden naar de standpunten van enkele prominente (politieke) denkers uit de tijd van Soekarno's politieke carrière omtrent dit onderwerp. Uit onder andere het verzamelwerk *'Indonesian political thinking 1945- 1965'* van de al eerder genoemde Feith en Castles is een selectie gemaakt waaruit duidelijk zal worden wat de standpunten van enkele prominente Indonesiërs zijn. In de inleiding van hun bundel schreven Feith en Castles dat elke keer als er weer een publicatie over Indonesië verscheen de vraag gesteld werd wat de Indonesiërs er zelf van vonden. Omdat beide auteurs ook van mening waren dat het standpunt van de Indonesiër tot dan toe onderbelicht was gebleven bundelden ze teksten van Indonesiërs zelf. Zoals ze zelf al aangeven is het een utopie te denken dat er binnen een land met de geografie en historie van Indonesië een enkel politiek standpunt voor de Indonesiër bestaat.⁸⁸

Feith en Castles hebben getracht de verschillende ideologieën en standpunten die binnen Indonesië te verklaren door middel van teksten van Indonesiërs zelf in plaats van teksten van relatieve buitenstaanders te gebruiken. Om het boekwerk nuttig te maken als naslagwerk hebben ze ervoor gekozen om een selectie te maken die louter bestaat uit relatief formele teksten die samen de belangrijkste stromingen van politiek denken binnen Indonesië tussen de jaren 1945 en 1965 behandelen. Volgens Feith en Castles zijn er vijf invloedrijke stromingen van politiek denken: radicaal Nationalisme, Javaans traditionalisme, Islam, democratisch Socialisme en Communisme.⁸⁹ De stem van de "simpele" Indonesiër blijft in

⁸⁸ Feith en Castles, *Indonesian political thinking 1945-1965* (New York 1970) V.

⁸⁹ Feith en Castles, *Indonesian political thinking 1945-1965* (New York 1970) 13.

hun boekwerk achterwege omdat gekozen is voor teksten en toespraken die volgens hen het meeste invloed hebben gehad op het land in het geheel.⁹⁰ De selectie die Feith en Castles hebben gemaakt is, met enkele toevoegingen uit andere naslagwerken, de basis van dit hoofdstuk geworden. In het eerste deel van dit hoofdstuk zullen er teksten behandeld worden waarin enkele van de eerdergenoemde denkers aspecten bespreken die in correspondentie zijn met de Javaanse traditie zoals die is behandeld in Hoofdstuk I. In het tweede deel van het hoofdstuk zal aandacht besteedt worden aan auteurs die een wat negatievere kijk hebben op het gebruik van de Javaanse cultuur door Soekarno en de mogelijke implementatie daarvan in Indonesië.

In de vroege dagen van de revolutie werden er in heel Indonesië acties gepleegd door Indonesiërs die hun afkeer jegens buitenstaanders duidelijk wilde maken. Soetan Sjahrir, een belangrijk man binnen de nationale politiek en onder andere mede oprichter van de nationalistische partij PNI en voorzitter van enkele regeringen tussen 1945 en 1947, schreef de tekst *'On hatred of foreigners and internal minorities'* waarin hij deze acties veroordeelde. In de tekst benadrukt Sjahrir dat hij de acties zinloos vindt en dat de mensen moeten inzien dat alle mensen één zijn en zelfs dat alle landen één moeten zijn en samen het leven moeten vieren.⁹¹ Een opvallend punt is dat Sjahrir zelf geen Javaan, maar Sumatraan, was en het in de loop van zijn carrière geregeld aan de stok kreeg met Soekarno vanwege diens sterke eenheidsdenken.

Ook de voormalige Indonesisch legerleider Sudirman beschreef in zijn tekst *'All groups must unite to face the common enemy'* uit 1949 de eenheid tussen de Indonesiërs. Hij schreef zijn tekst in de tijd dat Nederland nog aanspraak maakte op Indonesië en Sudirman meende dat alle Indonesiërs zich moesten verenigen om sterk te staan tegen de gemeenschappelijke vijand die op dat moment Nederland was.⁹² Sudirman vond, evenals Soekarno, dat de onderlinge verschillen en problemen die de Indonesiërs in de geschiedenis hadden, vele malen minder belangrijk waren dan hun gelijkenissen.⁹³ Ook de Indonesische oud PNI politicus Sunario schreef in zijn, in 1949 verschenen, boek over grondslagen van de

⁹⁰ Feith en Castles, *Indonesian political thinking 1945-1965* (New York 1970) V.

⁹¹ Sjahrir, 'On hatred of foreigners and internal minorities' in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945 – 1965* (New York 1970) 342.

⁹² Sudirman, 'All groups must unite to face the common enemy', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945 – 1965* (New York 1970) 364.

⁹³ Ibidem.

eenheid van het Indonesische volk, dat alle Indonesiërs tot hetzelfde ras horen. Niet omdat ze zijn samengevoegd door de Nederlandse kolonisator, maar vanwege een dieper liggende etnische en culturele verwantschap tussen deze groepen.⁹⁴

De geboren Sumatraan Soedjatmoko, voormalig medewerker van het ministerie van informatie in Indonesië en representant van Indonesië in de Verenigde Naties alsmede aanhanger van de socialistische partij, schreef in 1954 de tekst '*On equivocating about economic advancement*'. De tekst behandelt voornamelijk de fragiele economie in Indonesië maar Soedjatmoko stipt ook een, voor dit onderzoek relevant, punt aan. Volgens Soedjatmoko hebben de Indonesiërs geen Westers model van ontwikkeling nodig en is er in alle delen van het land sprake van een afwijzing van het westerse kapitalisme.⁹⁵ Soedjatmoko meent dat de meeste mensen in Indonesië prima kunnen leven met een minder hoge levensstandaard, en dat het vooral in de gebieden met een hindoeïstische achtergrond en een sterke mystiek zelfs gezien wordt als een krachtig ideaal.⁹⁶ De afkeer van het kapitalisme werd in hoofdstuk I al besproken als een aspect dat geassocieerd wordt met de Javaanse traditie van leiderschap, waarin de aristocratie een salarisontvangende klasse vormde in plaats van een grondbezittende klasse.⁹⁷

Muhammad Yamin, een prominente figuur in de vooroorlogse nationale politiek en aanhanger van het romantische nationalisme, streeft net als Soekarno, naar eenheid binnen Indonesië. In zijn toespraak '*Unity of our country and our people*', uitgesproken bij een bijeenkomst van de commissie die de onafhankelijkheid van Indonesië moest voorbereiden, uit 1945 schrijft hij dat alle Indonesiërs trots zijn bij Indonesië te horen.⁹⁸ Yamin wijst op landen als Polen en Turkije, die in de geschiedenis uit elkaar zijn gevallen. Dit zou in Indonesië niet gebeuren omdat alle gebieden die tot Indonesië zouden behoren, fysiek en psychologisch één zijn en daarnaast al sinds mensenheugenis bewoond zijn door Indonesiërs.

⁹⁹ Als reactie op mensen die hem imperialisme verweten toen hij meende dat ook Maleisiërs

⁹⁴ Klooster, *Indonesiërs schrijven*, 108.

⁹⁵ Soedjatmoko, '*On equivocating about economic advancement*', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945 – 1965* (New York 1970) 390.

⁹⁶ Ibidem.

⁹⁷ Feith en Castles, '*Javanese traditionalism*', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945 – 1965*, (New York 1970) 180.

⁹⁸ Muhammad Yamin, '*Unity of our country and our people*', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945 – 1965* (New York 1970) 440.

⁹⁹ Yamin, *unity*, 439.

graag tot Indonesië zouden behoren, zei Yamin dat hij absoluut geen imperialist was, en dat hij zelfs net als zijn landgenoten nog steeds onder het juk van het imperialisme uit probeerde te komen.¹⁰⁰

Het is duidelijk dat de overgrote meerderheid van deze teksten gaan over het streven naar verscheidene vormen van eenheid. Kijkend naar de teksten van enkele van deze prominenten, die lang niet allemaal van Javaanse afkomst zijn, kan de voorlopige conclusie getrokken worden dat het streven naar eenheid binnen Indonesië door veel mensen uit de gehele archipel gedragen werd. Hetzelfde kan, in mindere mate, gezegd worden van een zekere afkeer van het kapitalisme.

Er zijn echter ook mensen die de nadelen zagen van deze sterke hang naar eenheid. Een van hen is de communist M.H. Lukman. Hij schreef in zijn *'Recognizing the ethnic factor'* uit 1960 dat de regionale verschillen, die ontegenzeggelijk bestaan in de Indonesische archipel, wat naar de achtergrond verwezen moeten worden in het belang van de nationale eenheid.¹⁰¹ Iemand die wijst op het bestaan van onderlinge verschillen wordt al snel weggezet als een onruststoker en als zodanig gestraft.¹⁰² Lukman is van mening dat het mogelijk moet blijven om de verschillen te zien, als ze maar niet zorgen voor grote onderlinge problemen en gewoon met onderling respect worden bekeken.¹⁰³

Feith en Castles schrijven dat het bestaan van regionale verschillen in de jaren vijftig meermaals voor grote problemen heeft gezorgd toen onder andere onderdelen van Sumatra, Sulawesi en Atjeh regionale autonomie eisten en zelfs enige tijd een Republiek, de in hoofdstuk II genoemde PRRI, stichtten.¹⁰⁴ De Atjese rebellenleider Daud Beureu'eh, was woedend en schreef dat Java alle belangrijke instanties toegewezen kreeg en Indonesië werd geleid door Javanen.¹⁰⁵ Feith en Castles schrijven ook over de vergrote macht van Java binnen de nationale politiek ten tijde van de geleide democratie van Soekarno. In de tijden van de liberale democratie bestond ongeveer de helft van de regering uit Javanen, corresponderend met hun aandeel in de totale bevolking. Binnen de geleide democratie werd de invloed van de

¹⁰⁰ Ibidem.

¹⁰¹ M.H. Lukman, 'Recognizing the ethnic factor', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945 – 1965* (New York 1970) 335.

¹⁰² Ibidem.

¹⁰³ Lukman, recognizing the ethnic factor, 339.

¹⁰⁴ Feith en Castles, 'National unity and the ethnic and regional groups', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945 – 1965* (New York 1970) 317.

¹⁰⁵ R.E. Elson, *The idea of Indonesia* (Cambridge 2008) 166.

Javanen groter, mede door het wegvallen van de, grotendeels buiten Java opererende, Masjumi- partij.¹⁰⁶

Een voorbeeld van de woede die bestond ten opzichte van de rol van de Javanen binnen de regering werd gegeven door de, in Sulawesi geboren, legerleider Kahar Muzakar. Muzakar vocht met verschillende guerrilla groeperingen tegen de Nederlanders en wenste na het eindigen van de oorlog een eigen regiment te krijgen, hetgeen niet lukte. Muzakar verdween in de illegaliteit en streed met verschillende guerrilla legers tegen de heersende regering. Muzakar schreef in de tekst '*Down with the new Madjapahatism*' uit 1960 dat Soekarno niet bezig was met een onafhankelijkheidsstrijd, maar met een burgeroorlog.¹⁰⁷ Soekarno zou streven naar een nieuw Madjapahit, een oud Javaans koninkrijk uit de veertiende en vijftiende eeuw, en in die strijd proberen andere eilanden te kolonialiseren.¹⁰⁸ Soekarno verwijst volgens Muzakar altijd naar de geschiedenis om continuïteit te bewijzen, maar deze geschiedenis is geschreven door de Javanen en volgens Muzakar totaal niet objectief.¹⁰⁹ Kijkend naar de geschiedenis zou het streven naar eenheid juist een discontinuïteit zijn, daar Indonesië in de geschiedenis vaker bestond uit vele verschillende rijken dan uit een veelomvattend rijk.¹¹⁰ Soekarno gaat volgens Muzakar heel ver in zijn voorkeur voor Java. Binnen het onderwijs leerden de kinderen over de Javaanse cultuur en de Javaanse geschiedenis. Helden uit andere eilanden werden genegeerd. Hetzelfde gold voor de naamgeving van overheidsgebouwen en instanties, die louter Javaanse namen kregen.¹¹¹ Muzakar wijst ook op de bestuurlijke centralisatie op Java en de verspreiding van Javanen over de gehele archipel om zo zoveel mogelijk Javaanse stromannen te verkrijgen.¹¹² Hij is van mening dat Soekarno niet streeft naar eenheid in Indonesië maar naar een zogenaamde Javanisering van de samenleving.

Ook de eerder genoemde Sumatraanse politicus Soedjatmoko is van mening dat er teveel sprake is van centralisatie in Java. Soedjatmoko is van mening dat de Javaanse

¹⁰⁶ Feith en Castles, 'National unity and the ethnic and regional groups', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945 – 1965* (New York 1970) 317.

¹⁰⁷ Kahar Muzakar, 'Down with the new Madjapahatism', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945 – 1965* (New York 1970) 331.

¹⁰⁸ Ibidem.

¹⁰⁹ Ibidem.

¹¹⁰ Ibidem, 332.

¹¹¹ Ibidem, 333.

¹¹² Ibidem, 334.

overheersing een overblijfsel is van de centralisatie die aldaar door de Nederlanders werd gevestigd.¹¹³ Het vasthouden aan deze centralisatie zou in zijn ogen betekenen dat Indonesië bleef hangen in het Nederlandse idee van wat Indonesië was.¹¹⁴

Soerastro Sastosoewigono, een Javaans econoom, schrijft in zijn tekst ‘*You have stabbed us in the back again*’ uit 1965, afgedrukt in een Javaanse Islamitische krant dat Soekarno een te sterke hang naar eenheid heeft en die verkeerd gebruikt. Soekarno wijst op het belang van eenheid en assimilatie terwijl hij in feite iedereen die anders is probeert te onderdrukken.¹¹⁵ Sastosoewigono eindigt door te zeggen dat Soekarno altijd praatte over de revolutie en het straffen van hen die contrarevolutionair zijn terwijl nu volgens hem blijkt dat het al die tijd Soekarno was die eigenlijk contrarevolutionair was.¹¹⁶

Samenvattend is het duidelijk dat vooral bij de teksten uit de bundel die overwegend anti-Soekarno zijn, een afkeer van vermeende Javaanse invloed te zien is. Met name Kahar Muzakar is extreem in zijn afkeer jegens de voorkeur voor Java bij Soekarno. Hij geeft overigens in zijn tekst aan dat hij in het totaal geen hekel heet aan Java of Javanen zelf. Het, voor dit onderzoek, belangrijkste aspect binnen de Javaanse cultuur dat door alle genoemde betrokkenen is genoemd, is misschien wel het streven naar eenheid en synthese, zoals ook in hoofdstuk één beschreven werd. Uit bovenstaande teksten is echter gebleken dat dit streven naar eenheid ook ver buiten Java bestond. De kritiek lijkt dan ook niet te bestaan op dit streven naar eenheid, maar meer op de manier waarop Soekarno dit vormgeeft, zoals te lezen in onder andere de teksten van Sastosoewigono en M.H. Lukman. Het streven naar continuïteit dat belangrijk is binnen het Javaans heerschapsmodel werd louter aangestipt door Muzakar. Andere aspecten van de Javaanse cultuur, zoals de Wajang Spelen en Ratoe Adil mythologie werden in het geheel niet gebruikt in de bronnen. Dit zou anders kunnen zijn als er meer teksten van “simpele” Indonesiërs zouden zijn vertaald. Het geloof in mythologie is bij het gewone volk over het algemeen een stuk sterker dan bij de (bestuurlijke) elite. Er wordt in onder andere Willner¹¹⁷ en Dahm¹¹⁸ wel aangegeven dat het geloof in de Ratoe Adil of zijn

¹¹³ Elson, *Idea of Indonesia*, 170.

¹¹⁴ Ibidem, 171.

¹¹⁵ Soerastro Sastosoewigono, ‘*You have stabbed us in the back again*’, in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945 – 1965* (New York 1970) 374.

¹¹⁶ Ibidem, 376.

¹¹⁷ Willner, *Spellbinders*, 65.

¹¹⁸ Dahm, *Soekarno*, 26.

vereenzelviging met een van de Pandawa broers het beleid van Soekarno, met name in rurale gebieden, geen windeieren heeft gelegd, maar dit wordt nergens geconcretiseerd.

Conclusie

In dit werkstuk is duidelijk gemaakt wat de rol van de Javaanse cultuur in de politieke carrière van Soekarno was. In de inleiding is een korte samenvatting gegeven van het leven van Soekarno en zijn daarnaast de gebruikte bronnen besproken. In Hoofdstuk I is behandeld wat, volgens specialisten op dit terrein, de karakteristieken van de Javaanse cultuur zijn en zijn de relevante onderdelen hiervan voor de carrière van Soekarno verder belicht. Belangrijke karakteristieken waren onder andere de *Wajang*-spelen en het streven naar synthese dat binnen de Javaanse cultuur zo sterk was. Daarnaast werd het Javaans heerschapsmodel, waarbinnen Soekarno volgens de Duitse historicus Dieter Goetze goed paste, behandeld.¹¹⁹

In hoofdstuk II werd gekeken hoe de Javaanse cultuur aan het licht kwam in Soekarno's toespraken en teksten. In hoofdstuk III kwamen de meningen van enkele prominente Indonesiërs aan bod, waardoor er een inzage werd gegeven in hoe in de bovenlaag van Indonesië werd gekeken naar de vermeende voorkeurspositie die Soekarno voor Java voor ogen had.

Het is duidelijk geworden dat Soekarno voornamelijk een voorvechter was voor een onafhankelijk Indonesië. Indonesië ging lange tijd gebukt onder het imperialisme. De Nederlandse overheersers hielden het land lange tijd in hun greep en werden uiteindelijk verdrongen door de Japanners, die op hun beurt Indonesië in hun macht kregen.

Soekarno groeide op in een land dat niet autonoom mocht zijn, dat de grote winsten uit de vele natuurlijke grondstoffen en specerijen aan andere mogendheden moest laten. Al vroeg in zijn leven wilde hij hier verandering in brengen. Hij zag in dat hij, om sterk te staan tegen de bezetters, de vele verschillende religieuze, politieke en culturele groeperingen in de archipel achter zich moest krijgen. Soekarno ontwikkelde de zogenaamde *Nasakom* filosofie,

¹¹⁹ Goetze, *Castro*, 24.

die bestond uit een samentrekking van nationalisme, geloof en socialisme. Hij erkende dat er verschillen tussen de drie stromingen bestonden maar vond dat die problemen terzijde konden worden geschoven en dat de nadruk moest liggen op de gemeenschappelijke deler; het verdrijven van het kolonialisme en de onafhankelijkheid van Indonesië. Zoals in hoofdstuk II staat beschreven verwees hij naar een anekdote uit een *Wajang* verhaal, met daarin Kokoro Sono en zijn wonderwapen *Nangala*. Soekarno had zijn eigen wonderwapen; het verkleinen van ogenschijnlijk onoverbrugbare verschillen tussen groepen door te zeggen dat deze verschillen eigenlijk veroorzaakt zijn door misvattingen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de wijze waarop Soekarno aangaf dat het nationalisme en het socialisme goed samen konden gaan. Dat het socialisme een sterk antinationalistisch karakter had, was volgens hem eigenlijk onjuist, of althans, niet meer juist. In Azië en Afrika waren, zijns inziens, al meerdere voorbeelden te vinden waar beide groeperingen succesvol met elkaar samenwerkten.¹²⁰ Het zorgde er in de ogen van menig Westers observeerder voor dat Soekarno bekend stond als een “*terrible simplifier*”, iemand die problemen uit de weg ging en er voor zorgde dat alles ofwel passend werd gemaakt voor zijn eigen filosofie of simpelweg werd genegeerd.¹²¹ De eenheid die Soekarno probeerde te bereiken tussen de drie belangrijkste stromingen binnen Indonesië trok Soekarno verder door. Het hele land moest één worden, van het puntje van Sumatra tot Irian.¹²² Hij trad streng op tegen mensen die in zijn ogen de eenheid dreigden te verstoren. Het verbieden van enkele politieke partijen en het verbannen van politieke vijanden zijn hier voorbeelden van.

In hoofdstuk III werd vervolgens besproken hoe enkele Indonesische prominenten aankeken tegen Soekarno's voorkeur voor Java en de Javaanse cultuur en uit veel van hun teksten kan opgemaakt worden dat het streven naar eenheid tot op zekere hoogte breed gedragen werd in de samenleving. Opvallend was wel dat bijvoorbeeld Sumatranen als Hatta en Sjahrir minder affiniteit hadden met het streven naar synthese, maar wel inzagen dat het noodzakelijk was om een sterke natie te creëren.¹²³ Zowel Hatta als Sjahrir hebben meermaals in onmin geleefd met Soekarno, maar ze zagen beiden in dat, als ze enige rol van betekenis

¹²⁰ Dahm, *Soekarno*, 70.

¹²¹ *Ibidem*, 71.

¹²² Soekarno, *Pantja Sila*, 43.

¹²³ Dahm, *Soekarno*, 309.

wilden blijven spelen in de Indonesische politiek, ze Soekarno moesten betrekken in hun plannen.

Er was ook kritiek op de manier waarop Soekarno Indonesië één probeerde te krijgen. Het leek soms volgens sommigen meer op een persoonlijke vendetta dan dat hij maatregelen trof die daadwerkelijk zorgden voor een versterking van de eenheid van de natie.¹²⁴ Soekarno werd door Sastrosoewignjo zelfs beschuldigd van het verstoren van de eenheid.¹²⁵

De enige personen die echt kritiek hebben geleverd op Soekarno's vermeende voorkeur voor Java zijn Kahar Muzakar en Soedjatmoko. Muzakar betichtte Soekarno er onder andere van dat zijn streven naar een eenheid binnen Indonesië in feite een poging tot Javanisering van de samenleving was. Muzakar geeft verschillende voorbeelden van momenten in de carrière van Soekarno waaruit zijn duidelijke voorkeur voor Java duidelijk werd.

Het feit dat er maar weinig negatieve teksten zijn te vinden over zijn Javanisering duidt er op dat Soekarno zijn mogelijke voorkeur, indien aanwezig, in ieder geval goed onder de radar heeft weten te houden.

Soekarno is weliswaar opgegroeid met de Javaanse cultuur met daarin onder andere de Wajang spelen en de belangrijke rol van de Mahabharata en refereert ook geregeld aan beroemde stukken of personages zoals onder andere Krokosono, Arjuna en Bima, met wie hij door velen werd vergeleken.¹²⁶ Het is echter niet zo dat Soekarno de Javaanse cultuur of aspecten daaruit veel kracht of waarde mee heeft gegeven in zijn toespraken en teksten. Hier zit hem ook wellicht enigszins de crux. Soekarno wordt vaak door andere mensen gekoppeld aan scènes uit *Wajang Spelen* en de *Mahabharata*.. Zelf verwijst hij er geregeld naar, maar lang niet zo sterk als veel andere auteurs. Soekarno had zijn macht meermaals kunnen verstevigen door voor eens en voor altijd te zeggen dat hij inderdaad de Ratoe Adil was, waar de Indonesiërs al lang op aan het wachten waren en waar velen hem al voor aanzagen.¹²⁷ Veel (politieke) leiders hadden zich in de geschiedenis al vereenzelvigd met de Ratoe Adil en dit zorgde bij hen geregeld voor veel vertrouwen bij de bevolking.¹²⁸ Soekarno heeft in zijn toespraken en teksten nooit de nadruk gelegd op zijn eigen vruchtbaarheid, die volgens menig

¹²⁴ H. Schmidt, *In de greep van Soekarno* (leiden 1961) 6.

¹²⁵ Sastrosoewignjo, *you have stabbed us in the back again*, 376.

¹²⁶ Willner, *Spellbinders*, 67.

¹²⁷ Dahm, *Soekarno*, 32.

¹²⁸ *Ibidem*, 21.

Indonesiër werd verbonden met de vruchtbaarheid van het land.¹²⁹ L. Giebels schreef dat Soekarno zijn seksualiteit in de privésfeer wel uitvoerig en compromisloos beschreef maar voorzichtig was met het naar buiten brengen van dergelijke informatie omdat hij bang was dat, voornamelijk het Islamitische deel, van het volk zijn seksuele moraal zou afwijzen.¹³⁰ Ook heeft Soekarno zichzelf nooit vereenzelvigd met Bima, al waren er voldoende gelijkenissen en was de roep van de mensen om hem heen nog zo sterk. Ten tijde van de Japanse bezetting heeft Soekarno veel kritiek te verduren gehad vanwege zijn ietwat passieve houding. Ook hier weer wordt door auteurs als Willner, Goetze en Dahm de connectie gelegd met de zogenaamde “*suspence tactic*” zoals die ook bestond binnen het Javaans heerschapsmodel.¹³¹ Soekarno zelf heeft deze connectie, bewust dan wel onbewust, niet genoemd.

Al met al is te stellen dat Soekarno zeker beïnvloed is door zijn Javaanse achtergrond, zoals wellicht iedereen een band heeft met zijn geboortegrond. Ricklefs schrijft hierover dat de Javaanse cultuur in die tijd vooral een invloed had omdat Soekarno er een grote voorliefde voor had.¹³² Soekarno groeide op in Java met de Javaanse cultuur, met daarin de *Wajang* Spelen, de afkeer van het kapitalisme en de andere eerder genoemde voorbeelden. Hij heeft ook heel zijn jeugd in Java doorgebracht. Dit in tegenstelling tot vele anderen Indonesiërs die naar Europa gingen om daar onderwezen te worden.¹³³ Dit heeft waarschijnlijk ook een grote invloed gehad op hoe Soekarno keek naar de Nederlandse bezetter. Waar de Europa-gangers vele kanten van de Nederlanders zagen, zag Soekarno hen alleen als indringers.¹³⁴

Het is goed mogelijk dat het een bewuste keuze is geweest van Soekarno om zijn mogelijke voorkeur voor Java en de Javaanse cultuur niet te benadrukken. Hij werd bekend en machtig als voorvechter van de eenheid van heel het land en de strateeg Soekarno was wellicht bang dat hij zijn eigen ruiten zou ingooien door een te grote voorkeur voor Java uit te spreken of meer te refereren aan de Javaanse geschiedenis en cultuur.

¹²⁹ Willner, *Spellbinders*, 72.

¹³⁰ Giebels, *Stille genocide*, 68.

¹³¹ Willner, 179.

¹³² Ricklefs, *History of modern Indonesia*, 246.

¹³³ Dahm, *Soekarno*, 67.

¹³⁴ *Ibidem*.

Literatuurlijst

Aveling, H., *The development of Indonesian society from the coming of Islam in the present day*, (New York 1980).

Adams, C., *Sukarno- An autobiography*, (Indianapolis 1965).

Dahm, B., *Soekarno en de strijd om Indonesie's onafhankelijkheid*, (Meppel 1964 (Eerste publicatie verscheen als proefschrift voor de Mannheim Universiteit in Kiel, onder de titel Sukarno's kamp om Indonesiens onafhankelijkheid)).

Elson, R.E., *The idea of Indonesia*, (Cambridge 2008).

Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945-1965*, (New York 1970).

Giebels, L., *De stille genocide. De fatale gebeurtenissen rond de val van de Indonesische president Soekarno*, (Amsterdam 2005).

Goetze, D., *Castro, Nkrumah, Sukarno, einge vergleichende soziologische untersuchung zur struktur analyse charismatischer politischer fuhrung*, (Berlijn 1976).

Hering, B., *Soekarno, architect van een natie. 1901-1970*, (Amsterdam 2001).

Jones, T., *Culture, power, and authoritarianism in the Indonesian state. Cultural policy across the Twentieth century to the reform era*, (Boston 2013).

Klooster, A.J., *Indonesiërs schrijven hun geschiedenis. De ontwikkeling van de Indonesische geschiedbeoefening in theorie en praktijk, 1900-1980*, (Leiden 1985).

Lukman, M.H., 'recognizing the ethnic factor', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945-1965*, (New York 1970) 335-339.

Muzakar, K., 'Down with the new Madjapahatism', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945-1965*, (New York 1970) 330-335.

Ricklefs., M.C., *A history of modern Indonesia, 1300 to the present*, (Londen 1981).

Sastroewigonojo, S., 'You have stabbed us in the back again', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945-1965*, (New York 1970) 373-376.

Schmidt, H., *In de greep van Soekarno*, (Leiden 1961).

Selosoemardjan, 'Guided democracy and our cultural traditions', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945-1965*, (New York 1970) 127-130.

Sjahrir, 'On hatred of foreigners and internal minorities', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945-1965*, (New York 1970) 342-343.

Soedjatmoko, 'On equivocating about economic advancement', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945-1965*, (New York 1970) 389-392.

Soekarno, 'Nationalism, Islam and Marxism', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945-1965*, (New York 1970) 357-361.

Soekarno, 'The Pantja Sila', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945-1965*, (New York 1970) 40-49.

Soekarno, 'Electioneering and national unity', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945-1965*, (New York 1970) 78-81.

Soekarno, 'The promise of a brightly beckoning future', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945-1965*, (New York 1970) 29-32.

Soekarno, 'The economics of a nation in revolution', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945-1965*, (New York 1970) 392-395.

Soekarno, 'Marhaen, a symbol of the power of the Indonesian people', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945-1965*, (New York 1970) 154-160.

Soekarno, 'There is something else behind this problem of the regions', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945-1965*, (New York 1970) 325-327.

Sudirman, 'All groups must unite to face the common enemy', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945-1965*, (New York 1970) 364-365.

Willner, A.R., *The spellbinders, charismatic political leadership*, (Londen 1984).

Yamin, M., 'unity of our country and our people', in: Feith en Castles ed., *Indonesian political thinking 1945-1965*, (New York 1970) 438-441.

